

papírra vesse utolsó közlendőit, összegezéseit (dehogyan önmagát elsirató sorok ezek!), nem tudtam elhinni, hogy valóban nem érdekli a halál utáni sorsa. Mert a halál után — semmi sem lesz. Mindent erre a földi életre tett fel Gál László. Nem az írás megszállottja volt. Az életmű nem aggasztotta. Amiért harcolt, szóban és írásban, azt a konkrét életért tette. A mindennapokért. Hogy napról napra megvalósítsa önmagát. Hogy emberré és még emberrebbé tegye az embert. Szív szerint az ember állt közelebb hozzá, nem a mű. Már életében is jobbra másokra bízta könyveinek, versesköteteinek összeállítását. A teljes életmű összegyűjtése, felmérése, birtokbavétele tehát a mi feladatunk. — Eddig sem ültünk ölbe tett kezekkel — Bori Imre, Szeli István, Juhász Géza, Mladen Leskovac, Boško Petrović, Sava Babić, Tomán László, Végel László, Utasi Csaba, Bányai János, Burány Nándor, Tolnai Ottó és még tucatnyi irodalomtudósunk, kritikusunk, költőnk, írónk nevében. De még akkor is csak azt mondhatom: ez még mindig nem elég. Gál László nem akart tudni más életről, minden hitével csak a mi világunkban hitt. Egyik utolsó négyorososában írja:

tudom tévedtem az út hibátlan
akarja fejem nem bírja lábam
de az út hibátlan

Nagyon betegem és nagyon fáradtan írta e sorokat Gál László. Azon kell munkálkodnunk, hogy megkönnyítsük jelenlétének ezt az utat. Azon, hogy velünk lehessen továbbra is mindennapjainkban.

PAP József

A HUNGAROLÓGIAI INTÉZET ÚJ KIADVÁNYAI. A nyáron gyors egymásutánban három Hungarológia Intézet-beli kiadvány is napvilágot látott. Tóth Ferenc az észak-bánáti népballadák életét vizsgálja *Kálmány Lajos nyomában* című, komoly felmérés szándékú, bevezető tanulmányt és balladagyűjteményt tartalmazó kötetében; a Penavin Olga — Matijevics Lajos — Mirnics Júlia szerzői hármas a *Vajdasági helységek földrajzi nevei* című sorozat első könyvében Bácsopolya és környéke földrajzi nevének adattárát jelentette meg, Pénovátz Antal pedig *A pacséri földművelés és állattartás szótárát* tette közzé. Ezúttal csupán a tájékoztatás, a jelzés, nem pedig a kritikai felmérés szándékával szólunk a kiadványokról.

Tóth Ferenc, mint kötetének címében is jelzi, Kálmány Lajos (1852—1919), a néprajzkutató, az alföldi népköltészet begyűjtésén ismertté vált tudós nyomában járt, és összehasonlítást végzett az új gyűjtés és a 60—90 évvel ezelőtt feljegyzett szájhagyomány között. Tóth Ferenc célja tehát az volt, hogy megállapítsa, „mi az, ami megmaradt változatlanul, mi az újonnan keletkezett, mi változott meg, milyen mértékben és mely tényezők hatására”. Közben természetesen a szájhagyományozó műveltség törvényszerűségeit is kutatta a szerző. Tanulmányának bevezetőjéből idézünk most a könyv közelebbi megismeréséhez hozzásegítő néhány gondolatot:

„Az egyetemes magyar néprajztudomány rendkívül sokat köszönhet Kálmány Lajosnak. A még életében kiadott kétkötetnyi gyűjtésével, valamint a nagyobb részben még kiadásra váró népköltési hagyatékának öt-hat kötetre rúgó anyagával úgyszólván a maga teljességében sikerült rögzítenie a múlt század végi Szeged-vidék és a mai Észak-Bánát folklórájának képét. A népköltészeti alkotások létrejöttében és hagyományozódásában már a század elején felismerte az egyéniség szerepét, s

az egyetlen mesemondótól, az egyházaskéri (verbicai) Borbély Mihálytól összegyűjtött mesekincs kiadásával mintegy előkészítője lett az Ortutay Gyula nevéhez fűződő magyar egyéniségkutató iskolának.

— Balladagyűjtésének eredményei szintén számottevők; méltán cáfolják azt a Gyulai Pál és Greguss Ágost képviselte felfogást, hogy az Alföld híján van az igazi tragikumot hordozó napballadáknak, és csak a derűs, tréfas hangvételű románcok őrzésére képes, hisz nem egy klasszikus balladatípust éppen ő mentett meg a veszendőbe menéstől.

— A Kálmány Lajos végezte gyűjtőtevékenység, sajnos, nem folytatódott, nem vált folyamatossá. 1913, Kálmány Lajos egyházaskéri gyűjtése után senki sem kereste fel többé Borbély Mihályt, ma pedig már csak azt vizsgálhatjuk, hagyományozódtak-e Borbély Mihály meséi, s ha igen: a szájhagyományozó műveltség törvényszerűségének és az időközben megváltozott társadalmi körülmények hatásának engedelmeskedve, milyen változásokon, módosulásokon mentek át az utóbbi hat évtized alatt. Igaz, a két háború között s a háború után is voltak folyóiratok (*Kalangya*, *Híd*) és gyűjtők — Kiss Lajos, Banó István, Penavín Olga, Király Ernő, Burány Béla, Fábri Jenő, Tripolsky Géza s mások is —, akik a szájhagyományozó műveltségünk mentésében beállt tételességet nemegyszer megszakították. A közelmúltban több kiadvány látott napvilágot: a zentai folklór füzetek és Király Ernő népdalfüzetei után, illetve velük egyidejűleg, Bori Imre: *Idő, idő, tavaszidő* c. népköltészeti antológiája, Penavín Olga *Kórógyi szótára*, *Jugoszláviai magyar népmeséje*, majd *Szlavóniai hétköznapiak*, Katona Imre: *Kopácsi népmesék* (Sárkányvölgy ikerrestvérek) c. kiadványa. Újvári Zoltán: *Népdalok és balladák egy al-dunai székely közösségből* c. gyűjtése stb. Újabban nem egy hazai és külföldi kutató foglalkozott a jugoszláviai

magyar folklórkutatással és a fentebb felsorolt eredményekkel. Kiadványaink azt tanúsítják, hogy igen-igen megérett a helyzet a népi szóbeli műveltség tudatos, rendszeres és folyamatos gyűjtésére és feldolgozására.”

A vajdasági magyar nyelvészek immár egy évtizede több-kevesebb rendszerességgel gyűjtik Vajdaság magyarlakta területeinek földrajzi neveit, földrajzi névanyagát. Több község vagy nagyobb földrajzi egység névanyaga máris összeállt, s a Történelmi Tudományügyi Öngazgatási Érdekközösség támogatása révén be is indult a sorozat, melynek célja és feladata, mint már fentebb is jelöltük, Vajdaság helységneveinek és földrajzi neveinek begyűjtése és közzlése. A sorozat első könyvének címe *Báczstopolya és környéke földrajzi neveinek adattára*, mely valójában 23 közép-bácskai község — Angyal Bandi, Báczstopolya, Bački Sokolac, Bajsa, Bogaras, Brazília, Gunaras, Karadorđevo, Kavilló, Kočicevo, Mali Beograd, Mićunovo, Moravica, Nagyvölgy, Novo Orahovo, Njegoševo, Orešković, Pacsér, Pannónia-birtok, Pobeda-birtok, Szőke-sor, Svetičevo és Zobnatica — helynévi adattára.

„Milyen híryanagot kapunk földrajzi neveinkből, milyen információkat tartalmaznak földrajzi neveink?

A Vajdaság-szerte gyűjtött gazdag névanyag, elárulja a táj képét, jellegét, a talaj minőségét, a korábbi helyrajzi viszonyokat, a természetes teret formáját, a határ képét, történetét, tagolódását, a tagolódás változását, a művelés, gazdálkodás módját, a művelés módjának változását, a birtoklás módját, földesúri községi birtokok meglétét, illetve hiányát, a XIX. századi tagosítást, a telepítést, az újratelepítést. A határt bíró emberre is lehet következtetni a nevekből. Megőrizte a nép az egykor ott lakó családok nevét, a lakosok nemzetiségi hovatartozását, foglalkozását, társadalmi-gazdasági viszonyait, törvénykezési szokásait, védekezését a településre törő török-tatár

és más veszedelem ellen, s nem utolsósorban megőrizte a politikai történetet is. Általánosan ismert tétel, hogy egy-egy település földrajzi névanyagában, kifejezésre jut az embernek a környezetéhez, lakóhelyéhez, gazdasági és társadalmi köréhez való viszonya', s 'a helynevek felvilágosítást nyújtanak arról a hosszú fejlődésről, mely a letelepült ember munkája nyomán valamelyik falu vagy város bel- és külterületén végbement'.

Sok szempontból értékes és hasznos a földrajzi névkészlet, sokféle feldolgozási és hasznosítási lehetősége van az összegyűjtött anyagnak."

Akárcsak a két előző könyv, Péno-vázt Antal pacséri tanár munkája is az eddig egyedülálló vállalkozások közé sorolható. Pacsérnak, ennek a kun-magyar bácskai kisközség földművelésének és állattartásának szótárát készítette el, s megvizsgálta a pacséri népnyelv nyelvtani rendszerét, hangtani, alaktani és mondattani jellegzetességeit.

„1955 óta élek és tanítok a faluban. Azóta jegyezgetek, gyűjtögetek nyelvi, néprajzi adatokat — vallja önmagáról a szerző. — Am, amikor 1970 őszén szótáríráásra szántam el magam, a meglevő anyag sürgős, magnetofonos kiegészítéséhez fogtam. Adatközlőim személyes ismerőseim, valamennyien nagyszülőikig visszamenő helybeli születésű földművelők, állattartók, igazi őstermelők.

— ... vallom, hogy nem a nyelvi jelenségek leírása vagy azok magyarázata a fontos, hanem a nyelvi anyagnak lehetőség szerinti teljes és sok példamondattal való szótárszerű feldolgozása, munkámban elsősorban is erre törekedtem. Célom az volt, hogy mind a nyelvtudomány, mind a néprajztudomány számára megbízható és jól kezelhető szótár szerkesszek. Éppen ezért nem riadtam vissza attól sem, hogy a köznyelvben is azonos jelentésű és hangzású szavakat felvegyem, hisz nem éréktelen a nyelvtudomány szá-

mára az egyes szavak megléte, illetve hiánya a különböző nyelvjárássterületeken."

Ez a könyv egy mindössze néhány ezer lakosú falu szótára. Ha a falu lelkes tanárának követői akadnak s elkészülnek más községek hasonló szótárjai is, akkor egy napon talán kézbe vehetjük a vajdasági földművelés és állattartás szótárát is. Kár, hogy e könyv szerzője már gyűjtőmunkája kezdetén nem bővítette ki kutatási területét a többi vajdasági kun-magyar községre (Moravica, Feketics, Piros) is.

SZELES KÁROLY KARIKATÚRA-REGÉNYÉNEK NEMZETKÖZI SIKERE. Vajdasági magyar könyv ritkán fut be figyelmet érdemlő nemzetközi sikert. Érthetően, hiszen ha le nem fordítjuk — eddig többnyire csak hazánk népeinek és nemzetiségeinek nyelvére való fordítására volt példa, világnyelvekre pedig csak elvétve —, nem is törhet be más, nagyobb nyelveterrületre. Hogy könyveink is, ha kijutnak Vajdaságból, elérhetnek komolyabb sikert, tanúsítja Szeles Károly *Olimpia* címmel megjelent karikatúra-regénye, amely az olaszországi bordigherai karikatúrákiállításon nagydíjat kapott.

Szeles Károly, a *Magyar Szó* karikaturistája (az utóbbi időben inkább animációs filmjeivel hívta magára a figyelmet), ötletes karikatúraszűteménvt készített: az olimpiai fáklavivőt kíséri végig az őskortól napjainkig. A harminc karikatúrából álló regény valódiában a felújított játékok balladája.

Dušan Vukotić Oskar-díjas filmrendezőnek írja találón a kötethez csatolt előszavában: „Ezek a grafikaiilag tiszta karikatúrák szerves egységet alkotnak, s nincs szükségük szövegmanókra. Szeles Károly, a karikatunista, grafikus és festő, több hazai és nemzetközi díj nyertese, mindig arra törekedett, hogy diszkrét humorú karikatúrái a világról

és az emberekről alkotott humanus véleményének hű kifejezői legyenek. Ez a törekvése nyilvánul meg ebben a könyvében is.”

A határainkon kívül is nagy érdeklődésre talált könyvnek idehaza nem volt kellő kritikái sajtóvisszhangja. Eddig csupán Csordás Mihály, a *7 Nap* kritikusa elemezte behatóbban. A következőket írja: „A tipikus — korunk jelenségeit karikírozó — életképek rajzai azonban mindig megjelenítenek valami mélyebb tartalmat is. Csak vérbeli karikaturista fejezhet ki ennyi mindent néhány vonással: fáklavivónk testartásában, groteszk kis arcán tisztán tükröződik a félgömbből kimenekülő rémület, az idegen égitésre potypanyva a naiv meglepődés, a célba érve a halálos kimerültség, vagy a felrepülő füstkarikában gyönyörködve a büszke elégedettség... Mindvégig pedig a kisember legyőzhetetlen akarata, törekvése, hogy elérje fontos célját.”

HÚSZ ÉVE SZEMTŐL SZEMBEN A RÁDIÓHALLGATÓKKAL. Ezzel a címmel közölt írást Fehér Ferenc a *Magyar Szóban*, amelyben arról tudósít, hogy elkészült az Újvidéki Rádió műsorainak dokumentumkönyve. Az említett könyv tulajdonképpen az Újvidéki Rádió művelődési, irodalmi és szórakoztató osztályának azt a törekvését példázza, hogy — bár ez nem tartozik elsődleges feladatai közé — az éteri kapcsolaton kívül közvetlen kapcsolatot is teremtsen a hallgatókkal.

„Szimin Magda — írja Fehér Ferenc — átfogó bevezetővel gazdagított könyve kincset jelenthet majd az elvégzett munka elemzésekor; adatszerűségeiből kiszüremelő eredményeik örömmel, a szervező hozzáállás lanygulásából figyelmeztetően kívülálló jelek pedig aggodalommal töltenek el bennünket. Csak egy példa: tizenöt évvel ezelőtt egyetlen esztendő leforgása alatt nem kevesebb, mint ötvenkilenc nyilvános műsoruk volt — az elmúlt évek-

ben pedig összesen csak húsz hasonló rendezvényt bonyolítottak le!”

Elgondolkoztató ez az utóbbi mondat, hiszen éppen a könyv tanúbizonysága szerint a rádió már 1952-től rendez nyilvános vidámműsorokat, 57-től pedig nyilvános hangjátékok színhelye is volt, egy évvel később viszont — az M-stúdió megszületésével — a Rádióban van Újvidék legnépszerűbb hangversenyterme, irodalmi, drámai és szórakoztató műsorok színhelye. Bizonyítékként: Dürrenmattot és Ionescót Vajdaságban itt játszották először, a hazai magyar színműírók közül Majtényi Mihály, Deák Ferenc, Gobby Fehér Gyula, Varga Zoltán és Guelminó Sándor ezen a színpadon debütált. Rengeteg irodalmi estet szerveztek, melyek közül Gál Lászlóra, Majtényi Mihályra vagy Herceg Jánoséra még ma is emlékezünk. De nemcsak a hazai írók mutatkoztak itt be, hanem magyarországi és romániai írók is, közöttük Déry Tibor, Nagy László, Sántha Ferenc, Illyés Gyula, Németh László, Vass István, Juhász Ferenc, Weöres Sándor, Örkény István, Dobosi Imre, Garai Gábor, Simon István, illetve a romániai magyar írók közül Farkas Árpád, Kányádi Sándor, Sütő András és Szemler Ferenc. Hozzászámítva mindezekhez az Ady-, József Attila-, Radnóti-, Branko Radičević-, Krleža- és Andrić-estet, valamint a Magyar Rádió irodalmi osztályával közösen megrendezett nyilvános önálló művészeti esteket (Sinkovits Imre, Gombos Katalin, Latinovits Zoltán, Ruttkay Éva, Mensáros László, Jancsó Adrienn, Darvas Iván, Major Tamás stb.), már körvonalaztuk is, mi állt e stúdió érdeklődésének középpontjában. Jogos azonban Fehér Ferenc aggodalma, miszerint „a jelekből ítélve, féltő, hogy mindez csakugyan emlék marad lassacskán: az Újvidéki Rádió az utóbbi esztendőkből mintha nem tenne meg mindent annak érdekében, hogy húszesztendei nyilvános műsorainak e hősi korszakát tovább éltesse”.

NYELVHELYESSÉG LAPOKBAN, FOLYÓIRATOKBAN — A SZARVAS GÁBOR NYELVMŰVELŐ NAPOK SZAKTANÁCSKOZÁSÁN. A magyar nyelv-művelés és a *Magyar Nyelvőr* című folyóirat megalapítója, az adai születésű Szarvas Gábor tiszteletére szülővárosában két évenként nyelv-művelő napokat rendeznek. Az október második felében sorra kerülő Nyelv-művelő Napok keretében nyelvhaszná-lati és nyelvhelyességi nyilvános érte-kezletet tartanak. A szakdolgozatok tárgya a vajdasági magyar napi- és hetilapok, valamint folyóiratok, továb-bá az üzemi kiadványok, a rádió- és a televízió és a *Hivatalos Lap* nyelv-vezetéknek elemzése és tanulmányozása. A szervező bizottság eddig tizen-egy-néhány referátumot kapott, a szerzők között pedig olyan neves nyelvtudósok vannak, mint Grétsy László, Hernádi Sándor, Rácz Endre és Szatmári Ist-ván.

A szervező bizottság úgy döntött, hogy a minősítő szakbizottság indítvá-nya alapján megjelenteti az idei ülés-zsak anyagát annak érdekében, hogy a Jugoszláviai Magyar Nyelv-művelő Egyesület alapszervezeteiben, az érde-kelt kiadók házakban és társadalmi szer-vezetekben tanulmányozzák és elemez-zék a szaktanácskozáson elhangzotta-kat.

Még egy kiadvány előkészületei van-nak folyamatban, az adai Miniaturók sorozatban megjelentetik *Szarvas Gá-bor élete és a Nyelv-művelő Napok* c. kiskönyvet.

HARMINCHÉTEZER TANULÓ A JÓ PAJTÁS NYELVMŰVELŐ VER-SENYÉN. Néhány héttel az elmúlt ranév befejezése előtt zárult a *Jó Paj-tás* c. gyermeklap szerkesztőségének ha-gyományos nyelv-művelő versenye, ame-lyet a Jugoszláv Pionír Játékok kere-tében már több mint egy évtizede szer-vez évről évre a lap.

A *holnap meséi* elnevezésű fogalma-zási és rajzverseny témája a tudomá-nyos fantasztrikum volt, amelyet ezért fanti-pályázatnak neveztek el, népszere-rűsítve és terjesztve az új keletű, kissé furcsa, de igen találó kifejezést, a fan-tit. A verseny óriási gyermektömege-ket mozgatót meg, százötven vajdasá-gi, baranyai, szlavóniai és szlovéniai iskola, óvoda és napközi harminché-t-ezer diákja vett rajta részt. A tanulók előkészítésén nem kevesebb, mint ötszáz pedagógus fáradozott. A számok min-dennél jobban illusztrálják a második évtizedébe lépő nyelv-művelő vetélkedő célszerűségét, s azt is, hogy szervezett akcióival, az érdeklődés kellő felkelté-sével milyen méretekig szélesíthetők az iskolai nyelv-művelő mozgalom határai.

Matijevics Lajos egyetemi docens a Gondolatban közölt kommentárjában a verseny kapcsán megállapítja: „A szép nyelvért, a helyes beszédért folytatott küzdelemnek soha sincs vége, mozgalmak, viták, vetélkedők, versenyek bizonyítják ezt, amelyekből manapság is van bőven. Akár országos szinten, akár tartományi szinten, akár körzeti szinten nézünk szét, mindenhol folyik a nyelv-művelés, mindenhol keresik a nyelvcsiszolatás formáit, lehetőségeit. Kétségtelen, hogy Jugoszláviában az iskolai nyelv-művelő mozgalmat mind-máig a diákság népszerű hetilapja, a *Jó Pajtás* irányítja és tartja a kezében. Szerkesztősége egy pillanatra sem feledkezett meg a lap fennállása óta az anyanyelv ápolásáról, sőt azt az örven-detes tényt kell megállapítanunk, hogy évről évre nőttek ilyenfajta igényei, s céljainak megvalósításához egyre töb-ben hozzájárultak. Ezt tapasztaltuk az idei versenyen is; a *Holnap meséi* című fogalmazási és rajzversenyen harminc-hétezer tanulót foglalkoztatott.”

RÉGÉSZETI ÁSATÁSOK MORA-VICÁN ÉS TOPOLYÁN. A szabadkai Városi Múzeum és a topolyai köz-ségi képviselő-testület között 1973-ban

kötött megállapodás értelmében a szabadkai művelődési intézmény tíz éven át rendszeres kutatómunkát végez a város őstörténetének feltárása érdekében. Tavaly például a X. és XI. szá-

zadból való sírokat tárták föl, az idén pedig településmaradványok után kutatnak. Az egykori Pusztatemplom helyén folyó ásatások eredményeiről majd csak következő számunkban szólhatunk.